

GARZULY FERENC

PEÉRY REZSŐ KALLÓDÓ LEVELEI

Peéry Rezső nagybátyám (1910–1977), aki tanárként, újságíróként, íróként tevékenykedett Pozsonyban, 1946 tavaszán jött át Magyarországra, Budapestre, onnan 1948-ban hozzánk, Mosonmagyaróvárra. Mi már 1945 őszén elmenekültünk az elől a várható meghurcoltatás elől, amelyre apám számíthatott a Magyar Párt vezetőségében való részvétele miatt. Peéry Rezső (a családban egyszerűen Bió) a magyaróvári gimnáziumban lett tanár, majd igazgató. 1950-ben már Sopronban a Leánygimnázium, majd a Berzsenyi Gimnázium igazgatója. A forradalomban való részvétele miatt 1956-ban menekülni kényszerült, 1977-ben Stuttgartban halt meg.

Szüleim leveleit rendezve találtam rá az itt közölt, neki írt levelekre (elköltözése után maradhattak nálunk), és egy hosszabb levélre, amit még Pozsonyból írt szüleimnek, közvetlenül a háborút követő időszakban.

A levelek között találtam meg Szalatnai Rezsőnek, Peéry barátjának nagyapám, dr. Limbacher Rezső sírjánál elmondott beszédét is. (Róla 2015-ben emlékeztem meg a *Vasi Szemlében*.¹⁾ Ezekhez a levelekhez csatoltam Balogh Edgár anyámhoz, Peéry nővéréhez 1970-ben írt levelének azt a részét, amelyben Peéryvel kapcsolatos akkori viszonyáról ír.

A Limbacher család az 1910-es évek közepén, Pozsonyban. Apja mellett a kis Rezső, anyja mellett nővérei, Loló és kisebb nővére, Zsuzsi, leendő anyám.

1 GARZULY Ferenc: Aki dr. Batthyány-Strattmann herceggel is operált. Egy pozsonyi patrióta, Limbacher Rezső emlékére. *Vasi Szemle*, 2015, LXIX. 1. sz. 84–90. old.

PEÉRY REZSŐNEK CÍMZETT LEVELEK

Kassák Lajos Peéry Rezsőhöz

Budapestről Pozsonyba (a *Munka* című folyóirat megjelenése időszakában, 1928–1939 között)

Kedves Peéry elvtárs, addig készülődtem hozzá, hogy írok magának, míg végül el is jutottam ideig. Olvastam a rólam írott tanulmányát, nagyon köszönöm, hogy ilyen behatóan, megértéssel és bátran foglalkozott a dolgaimmal. Komikusan hat, hogy ide írom azt a szót, hogy bátran, de le kell írnom, mert hosszú időnek kellett elmúlnia addig, amíg a barátaim ki merik mondani rólam őszinte véleményüket. Tudja, hogy milyen undorító intrikák és hajszák folytak körülöttem, azóta – igaz, hogy drága áron – beigazolódtott elvi álláspontom helyessége és gyakorlati munkám időszerűsége és célszerűsége. Egyre tudatosabban egyazon úton haladok. 1920 óta megpróbáltak letériteríteni róla fenyegetésekkel, ígéretekkel, de kitarítottam magam mellett, és kitarított továbbra is, mert meggyőződésem, hogy az általam végzett munkára szükség van. A maga cikkében is igazolást látom, s ha nem is vagyok hiú vagy öntelt ember – jólesik, hogy onnan ezt az elismerést ilyen bátran és okosan elmondva megkaptam. Kár, hogy nem foglalkozik állandóan tanulmányírással, ez a munkakör nagyon el van hanyagolva és higgye el, nagyon szükséges és hasznos munkát végeznének azok, akik újból szempontokat és etikát vinnének bele a kritikai irodalomba. Mi ehhez képest a fiatalság dilettáns politizálására? Felelőtlen játék, szájaskodás, önmaguknak és a környezetnek a destruálása. Mindez nagyon is ellentétben van az igazi szocialista vonallal. Ma csak azok dolgoznak komolyan, akik felfednek, magyaráznak és dokumentálnak. És maguknak, fiatal entellektüelleknek ez lenne ma a hivatásuk.

Bocsásson meg, hogy ilyen tuskések a mondataim, de amennyire ismer, tudja, hogy én már ilyen vagyok s talán nem is rosszaságból – inkább, hogy mindig minél tisztábban állhassak magam előtt és mások előtt is. Bár sikerülne írásaimat is olyan tisztán és világosan megfogalmaznom, amilyen tiszta és világos bennem az íráshoz való szándék.

Kedves Peéry Rezső, szívesen venném, ha küldene egy-egy komoly hangú és komoly tartalmú írást a *Munkának*. A rólam írott cikke után úgy érzem, joggal gondolom, hogy maga már tülesett a radikalizmus gyerekbetegségén és a valóság tényeit többre becsüli a felszínes és hangulatkeltő retorikánál. A barátai nem tudom, hol tartanak, de ha a *Korunk* kerül a kezembe, úgy látom, még általában messze vannak a szellemi megtisztálódástól. Maga talán túlfejlődött rajtuk. Szeretném, ha így lenne. Ha lesz valami nekünk való írása, küldje el. De addig is szeretném, ha válaszolna levelemre.

Üdvözl: Kassák Lajos
(Budapest VI. ker. Bulcsú u. II. 7)

JEGYZETEK

Kassák Lajos (Érsekújvár, 1887 – Budapest, 1967) Kossuth-díjas író, költő, műfordító, képzőművész. Úgy vélte, a művészet nem kifejezője, hanem része a társadalmi valóságnak, nem tükör, hanem önálló tevékenység. A kor, amelyben élt, egybeesett a munkásosztály forradalmi törekvéseivel, Kassák ezzel egy időben szándékozta a művészet forradalmát is véghezvinni. Ez a törekvése találkozott az 1910-

es években kibontakozó új stílusirányzatokkal (avantgárd, expresszionizmus, futurizmus, dadaizmus, szürrealizmus, konstruktivizmus). Munkássága elválaszthatatlan ezektől a mozgalmaktól.

A **Munka** művészeti és társadalmi lap volt, amely 1928–1939 között jelent meg Budapesten, a *Dokumentum*nak, Kassák Lajos nemzetközi avantgárd folyóiratának a folytatásaként.

A **Korunk** 1926-tól 1940-ig Kolozsvárott havonta megjelenő folyóirat. Alapítója és 1931-ig szerkesztője Dienes László.

Komlós Aladár Peéry Rezsőhöz

Budapestről Pozsonyba, 1937. ápr. 6.

Kedves Barátom,

a rövid pozsonyi nap izgalmai között elfelejtettem átadni Neked vagy másoknak a mellékelt körlevelet, amelynek elhelyezését pedig Beke Ödön kollégám lelkemre kötötte. Hogy mit kell csinálni vele, meglátod a körlevélből (*a körlevél már nem volt a borítékban – GF*). Tudom, Neked nem áll módodban a nyelvészeti kutatás, de talán találsz erre való embereket. (...)

Meglepetéssel láttam, hogy P. U. H. igen jóindulatúan foglalkozott Urániai esténkkel. Kiváncsi vagyok a Te beszámolódra. Nem küldhetnéd el?

Édesanyádnak és nővérednek add át kézcsókomat, édesapádnak üdvözetemet.

Szeretettel köszönt

Komlós Aladár

JEGYZETEK

Komlós Aladár (1892, Alsósztrégova, ahol Madách Imre is született – 1980, Budapest) író, költő, műfordító, irodalomtörténész. 1918–1922 között Kassán tanított. Ezt követően különböző lapoknak (*Tűz*, *Kassai Napló*) dolgozott, 1924-ben Magyarországon telepedett le, itt jelentős irodalomtörténészeti és kritikai tevékenységet folytatott. Felesége Palotai Erzsi előadóművész, akinek testvére, Palotai Boris, író, költő, Bacsó Péter filmrendező anyja, ugyancsak kapcsolatban állt Peéry Rezsővel.

Tűz. Irodalmi, kritikai, művészeti és társadalmi folyóirat (megjelent 1921 és 1923 között). Gömöri Jenő szerkesztésében indult, első két száma Pozsonyban, a többi Bécsben jelent meg.

Kassai Napló. Független politikai napilap (Kassa, 1884–1929). Trianon után az emigráns írók (Ignotus, Barta Lajos, Szende Pál) korszerű újsággá formálták. Itt nőttek fel olyan kitűnő felvidéki újságírók és szerkesztők, mint Györy Dezső, Dzurányi László.

Cs. Szabó László

a Magyar Telefonhírmondó és Rádió RT osztályvezetője

Peéry Rezsőnek

Budapestről Pozsonyba, 1939. febr. 22.

Kedves Uram!

Az egyik Őrjárata már a nyomdában van, a másikat azzal küldte vissza Gellért Oszkár, hogy idejét vesztette. Az Őrjárat rovatot ugyanis nem én szerkesztem.

Köszönöm kedves levelét, mindig nagyon örülök, ha pozsonyi magyarokról valami hír jön hozzám. (Azt hiszem, fölösleges hozzátennem, hogy ezt ne vegye „irredenta” szólásmódnak.)

A legszívélyesebben üdvözli

Cs. Szabó László

JEGYZETEK

Cs. Szabó László (Budapest, 1905 – Budapest, 1984) író, esszéíró, kritikus, posztumusz Kossuth-díjas. Kolozsváron nőtt fel. Közgazdasági tanulmányokat végzett Budapesten. 1935–1944 között a Magyar Rádió Irodalmi Osztályának vezetője. 1945-től a Képzőművészeti Főiskola művelődéstörténeti tanszékét vezette. 1948-ban emigrált. 1951-től Nagy-Britanniában élt, a BBC munkatársa volt. Fontos szerepe volt a nyugati magyar irodalom összefogásában. Az emigrációban Peéry Rezső szoros kapcsolatot épített ki vele.

Vass László levele Peéry Rezsőhöz

Budapestről Mosonmagyaróvárra, 1948. szept. 24.

Kedves Bióm,

nemrég jöttem vissza családommal együtt Rozsnyóról. Bejártam Kelet-Szlovákiát: kikötőim Stósz és Kassa voltak. Sok-sok meleg üdvözlöt hoztam Neked is, Bió. Fábry Zoli és Simai Béla, meg Márta köszöntenek. Néhány napja itt van Budapesten Simai Béla Kassáról. Még a jövő héten itt lesz. Szeretne Veled találkozni. Átutazási igazolvánnyal érkezett, mivel rajta van ő is a kitelepítési listán. Most helyet néz magának, ha mégis kidobnák Kassáról. Jere fel Bpestre, ha netán nehézségeid vannak lakás terén, szívesen és boldogan látunk lakásunkban, az egyik berendezett szobánkban alszol majd. Irike is örömmel lát, csak jere. A cselédlánynak felmondtunk, most csak bejár délelőttönként, tehát van helyünk, ágyunk is. Valahogy akad majd egy kis enivaló is. Jere még vasárnap vagy hétfőn. Úgy szeretném, ha jövő hét elején egyik este Simai is nálunk vacsorázna. Veled együtt. Lesz témánk bőven, láttam, hallottam és beszélgettem sokat odafent, majdnem vigasztalannak érzem a közeljövőt, annyira elromlott a helyzet, illetve alig javult.

Szép írásaid itt vártak, most olvastam el őket az *Új Otthonban* és a *Politikában*. Észak-dunántúli új hazádról vallomásaid nagyon szíven ütöttek. Érték is, érzek is mindent, ami ott bujkál, zsong rejtett mondataidban.

Az *Új Otthonban*-ban Dobossy Laci cikke elkeserít: mi jogon meri azt írni, hogy cserben hagytuk mi népünket (1945-ben!) s hogy nem hirdettük a keleteurópai népek kölcsönös megértésének eszméjét kellő erővel, amikor „leginkább lett volna időszerű s talán célravezető is a felmutatása, a nyilvántartása, a bizonyítása.” Miért ír le ilyeneket Laci, amikor mindez nem így van. Hát Te, Szalatnai, Jócsik meg én talán hallgattunk a nehéz időkben? Ami kis lehetőség csak volt, azt mi mind kihasználtuk, s szóltunk, üvöltöttünk rádióban, újságban, amíg el nem hallgattattak egyikünket-másikat. Egyszer én magam is megírtam, hogy a *Sarló* nemzedéke 45 után az áttelepítési hivatalokban tudta csak teljesíteni új hivatását... Nagyon szerencsétlen írás a Dobossyé. Válaszolatok rá, elsősorban Ti.

A vízumomat szegény Fucsik emlékének köszönhetem. A bpesti csehszlovák konzul (Majerszky úr) ugyanis emlékezett a fordításodról írott cikkemre, meg hogy ő együtt katonászkodott Fucsikkal Kassán, 1928-ban. Fucsik még egy ízben megkísértett, a Domicá-barlangban, ahol prágai csehekkel ismerkedtem össze, fiatal tanárok és újságírók. Szegény csehek, átutazó vendégeknek érezték magukat Szlovákiában, a „barbárok földjén”, ahogy mondták. Egyszer majd ezt megírom röviden.

Rotor autó szerencsétlenség áldozata lett nemrég s meghalt. Nagy temetése volt Prágában, állami dísszel. A Sarló megrontója, s annyi jó magyar értelmiség keserves-keserű mérgezője – jegyezte meg róla most nyáron Fábry Zoli is.

Hát csak gyere fel Bióm, szeretettel várunk. Simai is.

Üdvözet Zsuzsikáéknak Iritől is.

Ölel szeretettel régi, hű barátod

Vasslaci

JEGYZETEK

Vass László (Rozsnyó, 1905 – Budapest, 1950) kritikus, újságíró. Egy ideig pozsonyi újságoknál dolgozott (*Magyar Újság, Magyar Nap*), később a *Prágai Magyar Hírlap* irodalmi rovatvezetője. Részt vett a szlovákiai Sarló mozgalomban. 1938-ban Budapesten a *Magyarország* című lap munkatársa lett. 1945 után a Kiszgazda Párt sajtófőnöke. Mint színikritikus is ismert. Irodalmi tanulmányait a *Válasz*, a *Nyugat* stb. folyóiratok közölték. Fiatalon, 45 éves korában, a fenti levél írását követően két évvel halt meg.

Dr. Simai Béla kassai orvos, tevékeny résztvevője Kassa kulturális életének, Fábry Zoltán barátja. Felesége Madzsar Lili, akinek Jászi Oszkár a nagybátyja.

Sarló mozgalom. A sarlós fiatalok többsége a prágai, pozsonyi és brünni egyetemek mellett az 1925-től működő Szent György Kör öregcserkész csoportjaiból verbuválódott. Az alapítók között a szlovenszkói magyarság olyan kiemelkedő értelmiségi személyei voltak jelen, mint Balogh Edgár, Brogyányi Kálmán, Csáder Mihály, Dobossy László, Dobossy Imre, Morvay Gyula, Peéry Rezső, Szalatnai Rezső, Jócsik Lajos. Balogh Edgár, a Sarló vezetője 1929-től rendszeresen hangsúlyozta azokat az államhatárokon felül álló konföderációs elképzeléseket, melyek a kisebbségi magyarság összekapcsolását szolgálták volna. Az 1929-től kezdődő gazdasági válság következményeit látva a problémák megoldását a Sarló vezetősége egyre inkább a szocializmus eszközeinek igénybevételével tartotta elképzelhetőnek, a második világháború alatt már közelebb állt a kommunista ideológiához, mint a szociáldemokrata aktivizmushoz. Bár a Sarló hatéves működés után 1934-re végleg felbomlott, a mozgalom tagjai közül a csehszlovákiai magyarság emblematisz alakjai kerültek ki.

Fábry Zoltán (1897, Stósz – 1970, Stósz) író, irodalomkritikus, publicista. Az 1920-as évektől kezdve rendszeresen publikált, 1930-tól elsősorban a baloldali sajtóban. 1927–1939 között szlovenszkói szerkesztője volt a kolozsvári *Korunk*nak, 1931–1936 között *Az Út* szerkesztője. A két világháború közötti időszak egyik legjelentősebb szlovákiai magyar irodalomkritikusa. 1939–1948 között Szlovákiában nem publikálhatott, a második világháború alatt több alkalommal is bebörtönözték. *A vádolt megszólal* című 1946-os manifesztuma, amely tiltakozás a szlovákiai magyarok jogfosztása ellen, csak 1968-ban jelenhetett meg nyomtatásban. 1948 után haláláig a csehszlovákiai magyar irodalom szinte egy személyes intézménynek számító vezére. Peéry Rezső találóan írja róla: „Fábry Zoltán nem az irodalomból élt, hanem az irodalomnak.”

Rotor álnév, használója Roth Imre

Julius Fucsik (1903–1943), Csehszlovákia (pontosabban Csehország, mert Tiso Szlovákiája „önálló” lett) német megszállása alatt szerkesztette a Cseh Kommunista Párt illegális lapját. A németek elfogták, 1943 szeptemberében Berlinben kivégezték. Börtönnaplójának eredeti címe: *Riport az akasztófa alól*, magyarul *Üzenet az élőknek* címen 1950-ben jelent meg, Peéry Rezső fordításában.

Bóka László Peéry Rezsőhöz

Vallás- és közoktatásügyi államtitkár (körpecsét)
Budapestről Mosonmagyaróvárra, 1948. május 24.

Kedves Biócska!

Kiváló kéziratodat megkaptam, el is juttattam a kiadóhoz azzal, hogy kérjen Tőled előszót és küldjön Neked előleget...

Az a gondolat foglalkoztat, hogy a közeljövőben elcsábítalak valamelyik nyugati városkába, Szombathelyre vagy Sopronba, ugyanis ezeknek a városoknak jellegében van valami, ami Pozsonyodra emlékeztet. Bár arra is van bennem hajlam, hogy egyszer felkeressük ismét Sárospatakat és a Bodrogmenti öreg töltesen tanulmányozzuk a fürdőző lovakat, libákat, kacsákat és a sárban hempergő disznókat. Odalátszik (az öreg töltesre) és egyetlen szempillantásba befogható a kollégium palateteje, a kálvinista templom csilloga, a pápisták keresztje és a vár három tornya, ami méltó a méltók látására. ... Bár talán a leghelyesebb az volna, ha feljőnnél Pestre és egy minden pátosz nélkül való kávéházban leülnénk és elolvasnók Köztársaságunk sajtójából a népi demokrácia örvendetes fejlődéséről szóló híreket...

Öllemek bókád

Bóka László Peéry Rezsőhöz

Vallás- és közoktatásügyi államtitkár (körpecsét)
Budapestről Mosonmagyaróvárra, 1948. június 17

Kedves Biócska!

A Budapest Könyvkiadó azt válaszolta érdeklődésemre, hogy kéziratod átvételét nyugtázta, sőt, hogy valami obulust is küldtek. Kérlek, értesíts arról, hogy igaz-e vagy nem. Egyébként valószínűleg hétfőn Sopronba megyek szónokolni, s így vagy odafele, vagy visszafele esetleg elnézek feléd is. Egyébként, kérlek tarts meg jóindulatodban.

Budapest, 1948. június 17.

Ölél bókád

Bóka László Peéry Rezsőhöz

Vallás- és közoktatásügyi államtitkár (körpecsét)
Sárospatakról Mosonmagyaróvárra, 1948 júl. 13.

Kedves Biócska

Míntha megcsálnálak hitveseddel, úgy érzem itt nélkülöd Patakon, hol is néhány kurta napig sátorozhatok sub titulo szabadság (Nem libertas, hanem vacatio!)

Befészkeltem magam a pataki Vár Rákóczi-szobájába a „sub-rosa”-teremben nyertem könyves és íróasztalt, onnan írok Neked, fel-fel pillogva a gépről avégből, hogy kitekintsek a

kanyargó Bodrogra, az újhelyi bazalt-hegyekre és még onnan is túlra, Csehszlovákia felé. Mert idekéklik egy vékony hegység onnan is.

Vlagyimir Iljics és Jozsif Visszarionovics munkái mellett a helyi isteneknek is áldozom, ilyeneket olvasok, hogyaszongya: „Rectoris, Lectoris et Cantoris Patakiensis Reditus. Hét Bor az Úrtól. Tíz köből Búza. Két verő Artany. Az Fő mesternek mind az varasbeliek mind az videkiec, kiknec az Pataki hegien szőlejec vagion, egy-egy köből borral tartoznac...”

S még ki is rándulgotok szerény népautómmal. Tegnap Széphalmot s Radványt néztem meg, ma Tokajban voltam. (Az egyes szám első személy ne tévesszen meg, azért én csak utolsó személy vagyok itt, mert velem hú hitvestársam is és bővítményül Szabó Kari cigányos-spanyolos szépségű felesége is, mivel e jeles tornaprofesszor ezidőt fővárosunkban magosgatja egy szaktanfolyam tudását. Sőt, most idevárjuk a honi hölgyek egyik legvonzóbb virágát, Grandpierre Emil barátom feleségét.)

Sajnos, ezen El Dorado csak egy hétig tart s abból is már csak két nap letölt! De nem panaszkodom, mióta itt vagyok, csupa kedves foglalatosságot üzők, poémákat írok és régi jeles barátaimra emlékezem szeretettel, terveket szövén arról, miként láthatnám őket viszont. (Közülük egyet bizonyosan viszont fogok látni, mivel jeles gépkocsivezetőm arája valahol Mosonmagyaróvár körül honos és így bejelentette már, hogy arra a vidékre küldessem ki magam.)

Öllelek szeretettel

híved Lancelor

(Bóka László mosonmagyaróvári látogatására röviddel ezt követően került sor, ekkor láttam a „szerény népautót” a járdánk mellett parkolni. Sötétzöldes színű, nyugodtan heverő „vadállat” volt, feltűnő jelenség, mivel autót Óvárrott akkoriban még nemigen láttunk – az volt ráírva, sose fogom elfelejteni: HUDSON. – GF)

Bóka László Peéry Rezsőhöz

Vallás- és közoktatásügyi államtitkár (körpecsét)
Kisvelencéről Mosonmagyaróvárra, 1948 aug. 26

Biócskám,

szabadságom második boldog napján értesítelek, hogy kérvényed azóta már Tutus kezei között fekszik, hogy el ne feküdjék, azt megpróbálom én siettetni.

Múltkor nem voltam kedvetlen: fáradt voltam, s tele gonddal-bajjal, – nagyon jól esett az a kis ücsörgés ott nálatok. A Garzuly Család lassan és észrevétlen elfoglalta helyét gondolatvilágomban, valahol az ifjúság és Pozsony között, ezen a kedves, bár süppedékes területen tartózkodnak állandó jelleggel s kedves alakjukra csak olykor vet baljós árnyat Oktáv interkontinentális alakja.

Jelenleg hú hitvesemmel Kisvelencén vagyok: heverek, írok és csavargok. Tegnap körüljártuk a Velencei tavat, Velence–Sukoró–Pákoz–Agárd szép útvonalán...

Jobb szívet kívánva a magaménál

öllelek bókád

JEGYZETEK

Bóka László (1910, Budapest – 1964, Budapest) író, költő, irodalomtörténész, egyetemi tanár. Már 1930-tól több filozófiai, irodalmi lapba dolgozott, 1937-ben doktorált. 1944-ben a rendőrség elkobozta *Jégvilág* című verseskötetét. Kapcsolatba került az ellenállási mozgalommal. Két évig hadifogoly volt. 1947 áprilisától 1950 augusztusáig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium adminisztratív államtitkára. 1950-től az Eötvös Lóránd Tudományegyetem oktatója, majd tanszékvezető tanára. 1953-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. Halálát 54 éves korában szívgyengeség okozta.

Szalatnai Rezső búcsúbeszéde dr. Limbacher Rezső sírjánál
a pozsonyi evangélikus temetőben, 1947. VII. 21-én.

Állj meg velünk még egyszer egy szóra, kedves Bátyánk és barátunk, mint ahogy megálltál számtalanszor, amikor találkoztunk és beszélgettünk. Állj meg velünk még egyszer, mielőtt magába fogad az anyaföld, a Te drága, szeretett szülővárosod hantja. Ez a beszélgetésünk az utolsó lesz, mert búcsúznunk kell Tőled. A test eltűnik, de a lélek megmarad, amíg az emberek emlékezni fognak Reád. Te kételkedő ember voltál, aki inkább bízta meg a rózsákban, mint az emberekben és nagyon igazad volt. Meg akarjuk Neked köszönni, ami örökségképpen körülötted megmarad mindazokban, akik ismertek: a munkaszeretetet és a hűséget. Életed jelisége ez volt: légy hű mindhalálig és én neked adom az élet koronáját. Az élet koronája most a Te fejedre ragyog. Az egész életeden át, halálig serényen, makacs szorgalommal dolgoztál. Hogy felejthetnők el Neked ezt a munkát, aki annyi új embert segítettél a világra és aki annyi szent anyai testet mentettél meg és építettél fel. Hogy felejthetnők Neked azt el, hogy annyi éven át az esztétikai szépre tanítottad és neveltél ezt a várost. Hogy felejthetnők el Neked a virágokat, amelyeket itt elültettél. Köszönjük Neked a hűséget, amellyel kitartottál a liberális polgár elvei mellett, köszönjük neked hűségedet, amellyel kitartottál Európa mellett akkor is, amikor ez nagyon kockázatos volt; köszönjük Neked a hűséget, amellyel kitartottál nemzetiséged mellett, holott ez a hűség nem volt könnyű. Sohse pihentél, mindig dolgoztál, sohse féltél és a halál paroláját is zokszó nélkül fogadtad, nyugodtan és szépen. Midőn Seneca ereit felvágták Nero zsoldosai, a halálba menő bölcs ezt mondta: longa est vita, si plena est. Te is elmondhatod ezt, hogy hosszú az élet, ha tele van, ha teljes. Ilyen volt a Tied. Ezt az életet és a szép példát köszönjük most Neked. Isten veled, kedves Bátyánk, Isten veled kedves Barátunk!

Szalatnai Rezső Peéry Rezsőhöz

Budapestről Mosonmagyaróvárra, 1948. dec. 19

Kedves Bió,
most olvasom Mayer Imre levelében, hogy édesanyád meghalt és még december 9-én el is temették. A hír nekünk is szomorú hír volt. ...Pozsony magyar vonásainak egyike tűnt el veled.

Milyen szépen elhallgattál, Bió. Biztos, jólesik a tanítás és így el tudsz bújni a világtól. Én novemberben jól megismertem a magyar viszonyokat s bár a lecke súlyos volt, de okulásnak értékes és jó...

Igaz barátod

Rezső

JEGYZETEK

Szalatnai Rezső (Nagyszalonta, 1904 – Budapest, 1977) tanár, irodalomtörténész, író, kritikus, műfordító. A pozsonyi magyar tanítóképzőben, majd a magyar gimnáziumban tanított 1945-ig. 1945–1948 között a szlovákiai magyarság jogfosztottsága ellen küzdött. Kényszerűségből 1948-ban Magyarországra települt át. Nagy hatása volt a Sarló baloldali irányultságára. Később is elsősorban baloldali lapokban, de polgári jellegű irodalmi és elméleti szlovákiai magyar és magyarországi folyóiratokban közölte írásait. *A Kedves Rezső! Drága Bió! – Peéry Rezső és Szalatnai Rezső levelezése* című kötet 2001-ben jelent meg Budapesten, Filep Tamás Gusztáv szerkesztésében.

Balogh Edgár Garzuly Ferencnének (Peéry nővérének)

Kolozsvárról Mosonmagyaróvárra, 1970. dec. 7.

[A levél Peéry Rezsőre vonatkozó része. *GF*]

Bióval volt egy levélváltásom, de némi iróniával vagy tán éppen szarkazmussal vegyült a válasza, és így egy időre elhallgattam, pedig hát milyen ez az öregedő kor: egyre többször emlékszem vissza ifjúságunkra (kalandosan szép volt), s így nincs is nap, hogy őt is ne halljam és lássam magamban. Várom, hogy *Intelmek* című könyvem (az ifjúsághoz szól) megjelenjék, hogy elküldhessem neki, függetlenül attól, hogy hogyan reagál rá. Különben készülök jövőre németországi útra (nemcsak Lydia húgom él ott, hanem szász rokonom is, egy egész szákkal), hátha még egyszer az életben láthatom.

Szeretettel emlékezem a Garzulyakra no meg a Garzuly-kertre is. Szeretettel köszönti régi-régi híve

Edgár

JEGYZETEK

Balogh Edgár (1906, Temesvár – 1996, Kolozsvár) szlovákiai majd romániai magyar publicista, főszerkesztő, egyetemi tanár, tudományegyetemi rektor. Négyéves korában került Pozsonyba, ahol 1924-ben érettségizett. 1929-ben szerzett oklevelet a prágai Német Egyetem etnográfia szakán. Az 1920–1930-as években aktív szerepet vállalt a fiatal szlovákiai magyar értelmiség megszervezésében, elindítója és vezetője volt a Sarló mozgalomnak. Publicisztikai írásait elsősorban baloldali lapokban közölte, részt vett *Az Út* szerkesztésében is. 1935-ben a csehszlovák hatóságok kiutasították, ekkor Romániában telepedett le. Csehszlovákiai barátaival továbbra is kapcsolatban maradt, de a kapcsolat elhidegült. *Intelmek* című könyve 1970-ben jelent meg.

*Anyám és apám
az 1940-es évek
kezdetén, Pozsonyban*

PEÉRY REZSŐ LEVELE

Peéry Rezső – a Garzuly-családnak

[Elöljáróban annyit el kell mondanom, hogy mi 1945 augusztusának egyik hajnalán menekültünk el Pozsonyból, csónakkal, szekérrel, batyukkal, és megérkeztünk Magyarországra, mint nincstelének. Amint a levélből kiderül, a Pozsonyban maradtak megpróbálták rajtunk segíteni – de hogyan segítenek, ha kezüket, lábukat megkötözték? És megbélyegezve és rettegve az esetleges kitelepítéstől? A csehszlovák–magyar lakosságcsere tette lehetővé később, 1948-ban, hogy legalísan tartózkodjunk Magyarországon, és holmijainkat, bútorainkat áthozhassuk. – GF]

Pozsonyból Mosonmagyaróvárra, 1945 őszén

Kedves Ferkóm és Zsuzsikám!

Súlyos gondoktól gyötörtén írom ezeket a sorokat. A hosszú ideig tartó határzár következtében már régóta nem tudtam életjelt adni – innét a félreértések. A legutóbbi pénzküldemény idézte fel főleg a bennem szétáradó bizonytalanságérzést. Itt ugyanis drákói rendeletek jelentek meg a pénzbevéltással kapcsolatban és azt hittem, hogy valamit megszimatoztok belőle. ... A pénzt ugyanis „bevéltani” fejenként csak 500 ks [szlovák korona]* értékig lehet! Azon felül csak üzemeknek, gyáraknak, kereskedéseknek váltnak be pénzt (mondjuk a betett összeg 10%-át) igen körülményes és nehézkes

Peéry Rezső 1948-ban

procedúra után.

... Magyaroknak és németeknek pénzt nem lehet kiadni – az erre vonatkozó utasítást saját szememmel olvastam. A betétbe betett pénz (ezt lehet ugyanis csinálni az összeggel nov. 15-ig) felszabadulásának ideje bizonytalan. Béla szerint lehet egy év is, legjobb esetben 6 hónap. Kiváltásához nyilván „spolahlivost” [megbízhatósági igazolvány] kell. A felszabadítás mértéke egyelőre ismeretlen. A pénz eredete igazolandó. A felszabadítás csak a hadinyereség adó illetve a vagyondézsma kifizetése után kö-

vetkezhetik be – bizonyos mértékben. Az intézkedés a legradikálisabb vagyoni jogi beavatkozás és azt célozza, hogy a pénzforgalmat 10-20%-ára csökkentse le. Ha az összeg 1938-ban nem volt a betevő birtokában, mintegy 25-50%-os vagyondézsma alá esik. Így hát az ideküldés az eddig legnehezebb feladat, amivel megbízhatok. Béla is belecsügged, hát még én! Remédium: nincs. Egyetlen megoldás, hogy az én nevemre teszem be azzal a reménnyel, hogy a felét egyszer viszontlátjátok. Vagy más névre teszem be és ott éppolyan nehezen kapjuk meg, mert vagyondézsma alá esik. Itt égették a pénzt és az országban a vonatról szórták kifelé, egyesek a bankban tépték szét. Miután még egy pénzbevéltés lesz (Béla szerint), arra kérlek benneteket, hogy több hónapra ne tároljátok az új pénzt sem, mert egy operáció még hátra van!

Most ismét nekilátok az eladásnak, mert ez az egyetlen segítség. Ferkó írja meg minél előbb: mi szabad eladási célokra a mélyúti holmiból. Itt elsősorban a zongora jönne számításba az antik masszív bútorokkal együtt. A Gundulic utcai berendezésből eddig 27 000 Ks-t te-

* E helyt és a továbbiakban a zárójeles dőlt betoldások a szerző – GF – magyarázatai.

remtettem elő. Ebből kifizettem a laktér rátok eső részét [*a Garzuly család és Peéry Rezső egy nagy lakásban laktak együtt*] (1400) vettem 55 kiló cukrot kilogramját 300 koronáért (ebből közben Lelley édesapjának [*apám növénynevelő barátja, aki szintén elmenekült*] engedünk át 5-öt) (16 500) a többit pedig betétkönyvben helyeztem el, mivel nem nagy összeg. Ha a szerencse hozzám pártol újból, jön a többi dolog, amivel hetek óta vártam a „pénzbecserélés” miatt. Az érték most mérsékeltebb lesz, a pénz viszont jobb. Tizenöt kiló cukor régen várja a vállalkozó szellemű szállítót, most végre útnak indul és én szorongva várom az értesítést arról, hogy mikor érkezik hozzátok. Ha mai pesti áron számítom a cukrot, az közel egy és egynegyed millió pengőt tesz ki, így tehát nem csináltunk rossz vásárt. Kint voltam a Mély-úton, ahol minden a legnagyobb rendben van [*apám rokonsága lakott itt*] – csak a vyerer [*végzés*] még nincs Mesopotámia kezébe, ami szintén nem járul hozzá jó közérzetemhez. A további jövő a vagyonrendeletől függ, melynek állása momentán csupán jogi géniuszok által belátható. Erre vonatkozólag küldöm a *Lidové Noviny* idevágó cikkét, ami például azért is érdekes, mert nem emlékezik meg arról, hogy Benes vagyonekobbási rendeletét a cseh belügyminiszter utólagos nyilatkozatban a magyarokra nem vonatkoztatta. Benes harmadnapra rá a parlamentben újból általános német-magyar vagyonekobbásról beszélt és a bankoknál ott az utasítás: csak cseh és szlovák nemzetiségűek kaphatnak pénzt. A helyzet tehát teljesen zavaros – talán ez az oka annak, hogy itt Szlovákiában bizonyos magyar vagyonhoz eddig még nem nyúltak. Persze, hogy a jövő mit hoz, azt ki tudja – az sincs kizárva, hogy bizonyos enyhülést.

Wendler ki kellene tömetni, hogy olyan csacsiságokat fecseg, hogy „spolahlivost”-ot könnyű megszerezni. Persze, hogy itt hihetetlen dolgok történtek, de nem az történt minden téren? Akinek véletlen személyi összeköttetése, vagy „disznó” szerencséje volt, az kezdetben megkaphatta ezt a bizonyítványt ideiglenes formában. A rendes eljárás iszonyú rostálás – rengeteg munka, nagy rizikó a beadónak, hacsak nincs a háttérben egy-két bizalmi városatyja, partizán vagy – korrupció.

Én például Szalatnaival együtt már hetek óta talpalok Lolóka (*Peéry Rezső nővére*) bizonyítványa érdekében. Először én is egyszerűnek hittem a dolgot, amíg bezárult előttem minden kapu. Illetve Bojsza előtt, aki ez ügyben támogatni akart, de szintén eredménytelenül járt, a bizonylat kiadása jelenleg szóbeli és írásbeli nyelvvizsgálóval van egybekötve, így tehát nem tudom, Lolóka számíthat-e egyáltalán rá. Ezek a dolgok a megszépítő messzeségből egyszerű ügyeskének látszanak, valójában szörnyű nehezek. Zsuzsika (*anyám*) pompásan fel volt szerelve és ő kellő harci kedv mellett a legkönnyebben átvágná magát (*de ehhez vissza kellett volna utazni, ami nem jött szóba*). Loló, aki itt maradt, most velünk együtt gyötrő gondokkal küzd. Nagyon-nagyon kétséges, vajon kivédjük-e az üzletet (*Loló fodrászüzlete*). Ma véletlenül meg van, de minden órában elvehetik. A rendelet már meg van erre. A sors tenyerében hintázunk így itt valamennyien – ami a távolabbi perspektívát illeti. Ferkónak [*apám*] fényes lehetőségei lettek volna az antifasiszta múlt bebizonyítására. Ezt újjólag én egyedül nem tudom megcsinálni, ha nyáron nem sikerült. A hátsó utakat nem ismerem illetve itt is próbálkoztam – eredménytelenül. Így tehát legjobb az lenne, ha Zsuzsika tavasszal feljönne a vagyonügyi dolgok elintézésé céljából. Tulajdonjogilag sajnos csak vagyonotok fele látszik biztosnak, mert Ferkó spolaklirostját úgy vélem, ma már senki sem tudná beszerezni. Az MP [*Magyar Párt*] ügyben ugyanis egyre inkább elmérgesedik a helyzet, minél jobban nyilvánvaló, hogy az nem volt fasiszta organizáció. Ez éppen a magyar

vagyonnal függ össze. Emódy ugyan mindent visszacapott, de ő e téren igazán csak a szabályt erősítő kivétel. Zsiga koldus, mint a többiek.

Míndez kegyetlenül lehangoló dolog. Ti talán már lassan elfelejtitek, mi az: a hetedik hónapja reggeltől-estig úgyszólván kizárólag ezek a dolgok foglalkoztatnak, amit a köz relációjában és családi viszonylatban naponta megújulólag élek át. ...Lelley ittléte után házkutatás Kravecéknál és Klauberéknál, mert téged keresnek, Ferkóm. Az ember sohasem tudja, mikor milyen arányú a „gyalázat”. Közben – nagyrészt hiábavaló – intervenciók a belügyben és iskolaügyben. ...Közben számtalan vizit és megkeresés, kontaktus barátokkal, akik: vagy tehetetlenek, vagy cserbenhagynak. És közben remegés az üzletért és az öregecskék [*nagyszüleim, Dr. Limbacher Rezső és felesége*] vigasztalása. Úgy számítom, ha az üzletet elveszik, a villa [*Dr. Limbacher Rezső villája*] megmenthető valahogy és eladásából át lehet vészelni 2-3 esztendő. Én tavasszal feltétlenül és immár szilárd elhatározással elmegeyek hazánkba, mert így Pozsonyban beragadok a lelki nihilizmusba és a permanens keresetnélküliségbe. Ha a szülők nem tartanának vissza, azonnal elmennék, de lehetőleg nyugati irányban. Pesten a jövő nyáron szeretnék berendezkedni vagy ottani vagy külföldi beosztással. Ha időm lenne az írásra, az előkészítés könnyebb lenne. Erre sajnos viszont időm nincs. Ugyan akkor tudom azt, hogy még így is: helyzetünk majdnem kivételes és nem szabad panaszkodnunk abban a tömegkatasztrófában, melynek egyetlen célja az itteni magyarok fizikai tönkretétele és lelki megőrlése.

Ferkóm, légy szíves írjad meg Vukinak [*apám öccse*] a következőt: a napokban felkeresett Bogdán Bandi nagyszombati származású kereskedő, illetve vállalkozó, aki vele együtt dolgozott Zágrábban Tito és a követség között. Él, egészséges – Vukiról [*a magyar követségen dolgozott*] jóleső dicséreteket mondott, hangsúlyozván, hogy Zágrábban mennyire szerették – és néhány hét múlva le fog menni Vukihoz Pestre. Minden támogatást felajánlott nekem, amit, ha szükséges lesz, igénybe veszek. Azóta feljár hozzánk, igen derék, tisztánlátó fiú, csak az a kár, hogy nem vagyunk Zágrábban. (Szerinte nem is olyan nagyon kár, mert az ottani emberek általában kissé türelmetlenek és nem rajonganak az anyagilag jobban szituált antifasisztákért.)

Öreg este van, már búcsúznom kell tőletek. Ne haragudjatok, kedveseim, hogy így kiöntöttem a szívemet és hogy nem tettem zablát a számra. Valószínűleg igen sokat tesz az, hogy nem vagyok gyakorlati ember, nem értek a világi dolgokhoz és most egyszerre nyakig belekeveredtem mindenbe. Így néha talán oktanul, kétségbeesem. Kérlek benneteket, az üzletről ne tegyetek említést leveletekben. Ez örül főleg. Közben szegények, nektek panaszkodom. Node hiszen olyan jóban voltunk és olyan jó, ha az ember kibeszélheti magát. Sokszor csókol az édes dudusokkal együtt

Biótok

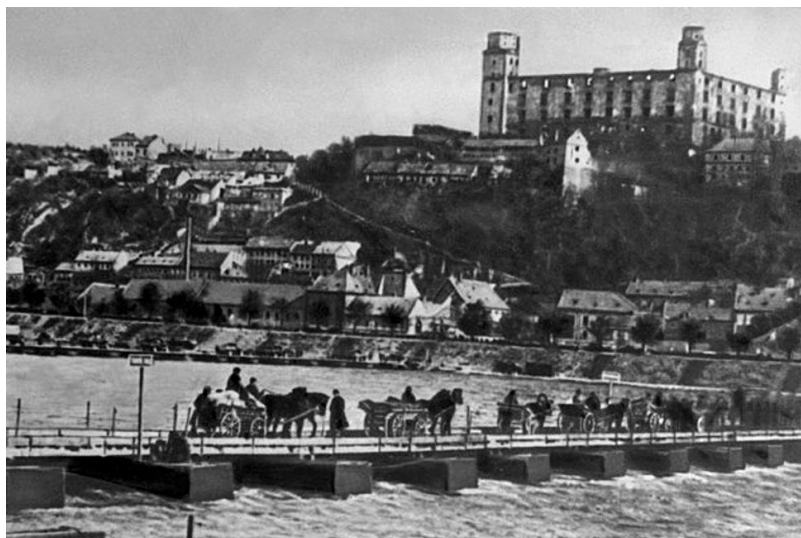
JEGYZETEK

Peéry Rezső (Pozsony, 1910 – Stuttgart, 1977) tanár, író, újságíró, a Sarló mozgalom egyik alapítója. A szlovákiai magyar publicisztika meghatározó alakja, az első Szlovák Köztársaságban élő magyarság egyik szellemi vezetője. 1945 után nyíltan tiltakozott a szlovákiai magyarokat sújtó megtorlások miatt, több memorandumot is írt. 1946 tavaszán Magyarországra jött, egy ideig a szociáldemokrata párt budapesti irodájában dolgozott, majd 1948-ban Mosonmagyaróvárra a gimnázium igazgatója lett. 1950-ben került Sopronba, a Bercsenyi Gimnázium igazgatójaként. 1956-ban a soproni Ideiglenes Nemzeti Tanács elnökhelyettese. A forradalom bukása után emigrációba kényszerült, Stuttgartban telepedett

le. A magyar emigráció lapjaiban aktív publicisztikai tevékenységet folytatott, 1971–1974 között a *Németországi Magyar Írók Munkaközössége* egyik alapítója és elnöke. Főbb művei: *Peremmagyarok az idő sodrában*, 1941; *Réforme et révolution en Pannonie*, Brüsszel, 1962; *Requiem egy országrészért*, München, 1975.

A *Kedves Rezső! Drága Bió!* – Peéry Rezső és Szalatnai Rezső levelezése 2001-ben jelent meg. Erről Pomogáts Béla (*Egy barátság regénye. Kortárs*, 2001. február–március) a következőket írja: „Ezekben a nehéz években, 1938 és 1945 között, midőn a Tiso-féle fasiszta szlovák állam a szlovákiai maradék magyarság megfélemlítésének, elűldözésének és felszámolásának stratégiáját kívánja megvalósítani, Peérynek és Szalatnainak kell magára vállalnia a mintegy százzezernyi magyar szellemi irányítását, olyan politikusokkal, illetve publicistákkal együtt, mint a Magyar Párt elnökeként tevékenykedő gróf Esterházy János és a pozsonyi magyar lapokat szerkesztő [...] Somos Elemér [...]”

Azt maga Fábry Zoltán ismerte el később [...] hogy a szlovákiai magyarság második világháborús kálváriájának a két Rezső: Szalatnai és Peéry írásai voltak a legfőbb vigaszai [...] A szlovákiai magyarság kálváriája, fájdalom, nem ért véget azzal, hogy a náci Németország, a Tiso-féle rendszer egyedüli támasza elvesztette a világháborút [...] a fasiszta rendszer által meggyötört ezen magyarok számára az 1945-ös újabb történelmi fordulat semmiféle »felszabadulást« nem hozott, ellenkezőleg, folytatódott, sőt fokozódott a felszámolásukat célzó elnyomás [...] Ami a szlovákiai magyarsággal 1945 és 1948 között történt, az kétségtelenül a huszadik századi történelem egyik szegényfoltja [...] Mindez természetesen Peéry Rezső és Szalatnai Rezső akkori írásaiból [...] is kitetszik, ez a levelezés több alkalommal is nevének nevezi a bűnt és a bűnösöket.”

Bratislava (Pozsony) 1945-ben. Forrás: TASR archív

A cikkben szereplő életrajzi adatok túlnyomó része a Szlovákiai Magyar Adatbankból (<http://adatbank.sk>) származik.